

**Л.П. Кавуненко,
О.П. Костиця**

Центр досліджень науково-
технічного потенціалу
та історії науки
ім. Г.М. Доброва
НАН України

МОЖЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ДОСТУПУ ДО НАУКОВИХ ЖУРНАЛІВ НАН УКРАЇНИ

Організація наукової діяльності істотно змінилася завдяки інформаційним технологіям, які дозволяють підвищити продуктивність роботи науковців у режимі он-лайн з науковими періодичними виданнями, найважливішим джерелом інформації [1–6].

На даний час установи НАН України видають близько двохсот періодичних видань (журналів, збірників, альманахів, тощо), з яких 89 — це наукові періодичні фахові журнали НАН України, тобто такі, в яких рекомендується публікувати результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [7].

У роботі розглядаються можливості електронного доступу до наукових фахових видань, одним із засновників яких є НАН України та її установи як юридичні особи*. Нами проаналізовано 82 фахових наукових журнали НАН України (7 фахових видань НАН України, які знаходяться в процесі оформлення на веб-ресурсі НВР НАН України, ми до уваги не брали).

Аналіз можливостей електронного доступу до наукових журналів проведено з використанням сайтів НАН України, Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (НБУВ) та веб-сайтів журналів. Метою дослідження було виявлення наявності журналів в Інтернеті, можливості електронного доступу до змісту журналу, анотацій та повних текстів статей фахових журналів для українських науковців, а також можливості ознайомлення із результатами досліджень (статтями) іноземних дослідників.

У результаті виконання дослідження створено базу даних, яка включає такі відомості про 82 фахові наукові журнали НАН України: назва видання; організації-засновники; відомча приналежність організації-засновника; профіль; рік створення місце видання; періодичність; галузь науки, в якій журнал визнаний спеціалізованим; мова видання; наявність веб-сайту журналу; доступність змісту резюме і повних текстів статей. Дані для наведених нижче таблиць розраховані авторами на основі цієї бази даних.

Наведемо основні результати аналізу. Розподіл фахових журналів НАН України за роками створення показав (табл. 1), що всі проаналізовані журнали можна поділити на дві групи: започатковані до 1991 року (45 журна-

* Науково-видавничою радою НАН України опрацьовано новий перелік наукових фахових видань НАН України, чинний на 18 листопада 2011 р., затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (<http://www.nas.gov.ua/publications/news/Pages/23012012>).

лів) та після 1991 року (37 журналів). Дисциплінарний розподіл журналів за роками створення (табл. 2) свідчить, що до 1991 р. було започатковано більшість журналів з біологічних, технічних і хімічних наук. Після 1991 р. створювалися журнали з економічних, фізико-математичних та історичних наук. Журнали з геологічних і медичних наук створювалися упродовж усього аналізованого періоду.

Зазначимо, що журнали, засновані до 1930 р. ("Український біохімічний журнал", "Український ботанічний журнал", "Східний світ", "Філософська думка", "Вісник Національної академії наук України", "Український хімічний журнал"), не тільки мають давні традиції, вони добре знані у світі. Так, "Український біохімічний журнал" перевидається англійською мовою закордонним видавцем *Elsevier*. "Український хімічний журнал" та "Український біохімічний журнал" входять до бази даних *Scopus*, "Український біохімічний журнал" та "Український ботанічний журнал" — до *Thomson Reuters*.

Таблиця 1. Розподіл фахових журналів НАН України за роками заснування

Роки	Кількість	%
до 1930	6	7,3
1931—1959	11	13,4
1960—1969	9	11,0
1970—1979	12	14,7
1980—1989	7	8,5
1990—1994	7	8,5
1995—2000	14	17,1
2001—2004	10	12,2
2005—2009	6	7,3
Усього	82	100,0

Таблиця 2. Розподіл журналів за роками та галузями науки

Галузь науки	Роки									Усього
	до 1929	1930—1939	1940—1949	1950—1959	1960—1969	1970—1979	1980—1989	1990—1999	2000—2009	
Біологія	3	2	0	1	4	1	2	1	3	17
Географія	1	0	0	0	0	0	1	1	1	4
Геологія	1	2	0	0	1	1	0	0	3	8
Економіка	1	0	0	0	0	1	0	3	3	8
Історія	1	0	0	1	0	0	1	2	0	5
Медицина	0	1	0	1	2	1	1	1	1	8
Мистецтвознавство	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Сільське господарство	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Техніка	0	1	1	2	3	7	3	8	3	28
Фармацевтика	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Фізика, математика	1	1	1	3	2	6	2	12	6	34
Філологія	1	0	0	1	0	0	0	0	1	3
Філософія	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Хімія	2	1	0	0	1	3	0	0	2	9
Усього	6	3	2	6	9	12	7	21	16	82

Процес створення нових фахових журналів продовжується. За період 2005—2009 рр. започатковано 6 нових фахових журналів: "Біотехнологія", "Геологія і корисні копалини Світового океану", "Журнал математичної фізики, аналізу, геометрії", "Наука та інновації", "Український математичний вісник", "Хімія, фізика та технологія поверхні".

Результати аналізування регіонального розподілу журналів показали, що 73,1 % їх видається у Києві, далі з великим розривом йдуть Харків і Донецьк, відповідно 9,7 % та 6,1 % журналів.

Як видно з табл. 3, усі відділення НАН України мають фахові журнали, найбільша кількість яких започаткована установами Відділення фізики та астрономії (11 журналів), наук про землю (9 журналів) та біохімії, фізіології і молекулярної біології (9 журналів) НАН України.

Оскільки до аналізу було включено фахові журнали, одним із засновників яких є НАН України, тому пошук журналів (змісту та повних текстів статей) ми почали з сайту НАН України [8]. На цьому сайті у рубриці "Стан представлення журналів НАН України у мережі Інтернет", в алфавітному порядку подано чотири групи журналів. До першої групи віднесено 23 нау-

Таблиця 3. Кількість фахових журналів у секціях та відділеннях НАН України

Секції	Відділення	Кількість		
		фахових журналів	наукових працівників	установ
Фізико-технічних і математичних наук	математики	2	429	8
	інформатики	8	1294	18
	механіки	2	899	12
	фізики і астрономії	11	2696	27
	наук про Землю	9	1224	32
	фізико-технічних проблем матеріалознавства	8	3079	62
	фізико-технічних проблем енергетики	5	1177	28
	ядерної фізики та енергетики	0	1604	14
Хімічних і біологічних наук	хімії	6	1507	32
	біохімії, фізіології і молекулярної біології	9	1263	15
	загальної біології	6	1504	30
Суспільних і гуманітарних наук	економіки	4	770	16
	історії, філософії та права	5	1394	25
	літератури, мови та мистецтвознавства	3	599	10
Інші	загальноакадемічні журнали *	4	376	33

* Тут і далі маємо на увазі загальноакадемічні журнали: "Вісник НАН України", "Доповіді НАН України", "Наука та інновації" й "Космічна наука і технологія", засновані НАН України як юридичною особою. Видавцем їх є Видавничий дім "Академперіодика" НАН України.

кових журнали, які мають повний текст статей, зміст та анотації; до другої групи увійшли 52 журнали, у яких є зміст номерів та анотації; до третьої групи — 4 журнали, які мають тільки зміст номерів; і до четвертої групи — 7 журналів, які не мають інформації в Інтернеті.

Нами було опрацьовано всі журнали першої групи і, на жаль, 8 журналів ("Біотехнологія", "Геологічний журнал", "Геологія і корисні копалини Світового океану", "Економіка та право", "Економіка України", "Економічна теорія", "Інтродукція рослин", "Український історичний журнал") цієї групи мають тільки офіційну інформацію про журнал (візитну картку), і з сайту НАН України неможливо дістатися до повних текстів статей. Решта 15 журналів мають веб-посилання, за яким можна знайти зміст, архів, повні тексти журналів на інших сайтах. Завданням цього сайту є представлення каталогізованої інформації про видання НАН України. Проте слухна ідея щодо надання уніфікованої інформації про журнал з можливостями прямого доступу до електронних версій поки що не реалізована.

Для ознайомлення з текстами статей зручніше звертатись до сайту НБУВ, який з кожним роком стає більш потужним, гнучким, сучасним. Зростають обсяги електронних видань та можливості ними користуватися.

Таблиця 4. Наявність фахових журналів НАН України на сайті НБУВ та мережі Інтернет

Відділення НАН України	Наявність на сайті НБУВ	Наявність в мережі Інтернет			Загальна кількість журналів
	Доступність текстів	Веб-сторінка	Зміст	Доступність текстів	
Математики	2	2	2	2	2
Інформатики	6	6	5	2	8
Механіки	1	0	0	0	2
Фізики і астрономії	7	9	8	4	11
Наук про Землю	9	3	3	2	9
Фізико-технічних проблем матеріалознавства	6	7	7	0	8
Фізико-технічних проблем енергетики	2	1	1	0	5
Ядерної фізики та енергетики	0	0	0	0	0
Хімії	5	6	6	2	6
Біохімії, фізіології і молекулярної біології	7	7	7	5	9
Загальної біології	4	6	6	3	6
Економіки	4	3	3	2	4
Історії, філософії та права	5	4	4	2	5
Літератури, мови та мистецтвознавства	3	1	1	1	3
Загальноакадемічні журнали	4	1	1	1	4
Усього	65	56	54	26	82

Таблиця 5. Фахові журнали НАН України та мови опублікування статей

Мова	Журнал	Кількість	Відсоток
Англійська	Фізика напівпровідників, квантова електроніка та оптоелектроніка, Функціональні матеріали	2	2,4
Російська, англійська	Автоматичне зварювання, Прикладна механіка	2	2,4
Українська	Археологія, Слово і час, Українська мова, Український історичний журнал, Український історичний збірник	5	6,1
Українська, англійська	Вісник Національної академії наук України, Філософська думка	2	2,4
Українська, у спец. випусках польська, білоруська, російська	Народознавчі зошити	1	1,2
Українська, російська	Гідробіологический журнал, Економіка промисловості, Економіка та право, Економічна теорія, Енерготехнології та ресурсозбереження, Онкологія, Теоретическая и экспериментальная химия	7	8,5
Українська, російська, англійська	Решта журналів	63	76,8
Усього		82	100,0

Зазначимо, що формування сайту почалося після прийняття наказу ВАК України і НАН України від 07.07.2008 № 436/311 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0020-09>). У ньому зазначалося, що усі електронні копії періодичних друкованих наукових фахових видань повинні передаватися на зберігання до НБУВ з метою забезпечення збереження видань та їх надання в загальний доступ у режимі он-лайн (Інтернет).

На сайті НБУВ можна знайти повні тексти статей більш ніж 83 % аналізованих журналів (табл. 4).

Найбільш повно на сайті НБУВ представлено фахові журнали шести відділень НАН України: економіки; історії, філософії та права; літератури, мови та мистецтва; математики; наук про Землю, а також загальноакадемічні журнали.

Пошук фахових журналів, користуючись іншими Інтернет-ресурсами (наприклад, *Google*), відсилає нас до сайтів НБУВ, НАН України та веб-сайтів журналів. Домашні сторінки мають 56 із 82 аналізованих журналів, але дістатися через них до повних текстів статей можна лише тільки у 26 журналів.

Наявність вітчизняних наукових періодичних видань в Інтернеті робить їх надбанням світової наукової спільноти, тому важливим питанням наукового видання є широта аудиторії або мова статті. У табл. 5 подано інформацію про фахові журнали та мови опублікування статей.

Як бачимо із табл. 5, у 63 фахових журналах НАН України можна публікувати статті трьома мовами, але, як правило, більшість матеріалів є україномовними. Два фахових журнали НАН України публікують статті тільки англійською мовою. У п'ятьох фахових журналах статті публікуються виключно українською мовою. Таким чином, іноземним науковцям дуже важко (практично неможливо) дізнатися про результати досліджень українських учених, оскільки перекладати статті з української мови на російську або англійську за допомогою перекладача, наприклад у системі *Google*, не доцільно.

Проте в НАН України 9 фахових журналів видаються англійською мовою та ще 20 перекладають відомі іноземні видавці, що свідчить про рівень досліджень у цих галузях науки.

Як висновок зазначимо, що після прийняття згаданого наказу ВАК України та НАН України суттєво змінилось представлення наукових журналів в інформаційному просторі, проте необхідною умовою інтеграції українських учених у світовий інформаційний простір є відповідність критеріїв щодо структурованості та змістовності статей і підготовка їх російсько- та/або англійськомовних версій, що сприятиме розширенню аудиторії користувачів і цитованості вітчизняних авторів.

1. *Botte A.* Scientometric Approaches to Better Visibility of European Educational Research Publications: a state-of-the-art-report // *European Educational Research Journal*. — 2007. — 6, № 3. — Р. 1—9.
2. *Влох Р.О.* Система оцінки українських фахових видань. — <http://www.publications.nas.gov.ua>
3. *Корнілова Є.О.* Аналіз інтегрованості фахових видань у системі наукової комунікації // *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики* : зб. Матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19—21 трав. 2009 р.). — К., 2009. — С. 267—268.
4. *Мриглод І., Мриглод О.* Наука України у світовому інформаційному просторі // *Вісн. НАН України*. — 2007. — № 10. — С. 3—17.
5. *Kavunenko L., Khorevin V., Luzan K.* Comparative analysis of journals on social sciences and humanities in Ukraine and the world // *Scientometrics*. — 2006. — 66, No 1. — Р. 123—132.
6. *Кавуненко Л.П., Хоревін В.І., Костриця О.П., Левченко О.Г.* Наукометричний моніторинг наукових періодичних видань соціогуманітарної сфери України // *Наука України у світовому інформаційному просторі*. — К. : Академперіодика, 2010. — Вип. 3. — С. 71—81.
7. *Вимоги до фахових видань, затверджені наказом ВАК України від 04.04.2000 № 178; Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7—05/1 про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України; Наказ ВАК України від 07.07.2008 № 437 "Про внесення змін до наказу ВАК України від 04.04.2000 № 178".*
8. <http://www.nas.gov.ua>